

УДК 336.66

Астапова Г. В., Мізюк С. Г.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна безпека підприємства – це стан його економічної системи, котрий можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток. У складі економічної безпеки підприємства слід виділити такі складові: фінансову, внутрішньо-економічну (економіка самого підприємства), зовнішньоекономічну (економіка зв'язків підприємства з зарубіжними підприємствами) і соціально-економічну. Вважаючи на вирішальну роль фінансової безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства поняття «фінансова безпека» має право на самостійне існування і дослідження як окремої економічної категорії, так само і як фінансовий менеджмент по відношенню до менеджменту взагалі [1–3]. До функціональної структури фінансової діяльності і відповідно – фінансової безпеки підприємства – доцільно відносити наступні складові: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову, страхову.

Базуючись на аналізі сутності категорії «фінансова безпека підприємства», наведених в науковій літературі, нею необхідно вважати такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи. Проте, залишається не визначеним взаємозв'язок фінансової безпеки із системою корпоративних відносин, що склалися на підприємствах.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів щодо визначення фінансової безпеки підприємства на основі визначення її корпоративної сутності.

Задачі: дати характеристику та оцінку результатів досліджень в сфері фінансової безпеки підприємства; визначити напрямки дослідження організації фінансової безпеки підприємств; визначити сутність забезпечення фінансової безпеки як корпоративного процесу.

Методологічною основою дослідження виступають положення теорій корпоративних фінансів та фінансового менеджменту.

Методи: логічне узагальнення результатів, експертні оцінки, системний та комплексний підходи.

Як було визначено, важливою умовою забезпечення сталого розвитку підприємств як господарських систем виступає фінансова безпека їх діяльності. Дослідження О. Ареф'євої, В. Геєця, Л. Гринів, С. Глазьєва, Б. Данилишина, М. Долішнього, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Сенчагова, В. Степанова, Г. Ерніченка, М. Чумаченка, В. Шевчука, В. Шлемка та інших спрямовані на розробку понятійного апарату, механізму функціонування і регіональних особливостей у сфері фінансової безпеки. Результати галузевих досліджень містяться у роботах І. Александрова, К. Гофмана, В. Леонт'єва, І. Ляшенка, Г. Моткіна, Є. Олейнікова, Є. Рюміної та інших.

Інструментарій регулювання та управління фінансовою безпекою розроблений і удосконалений О. Амошею, Н. Андрєвою, О. Ареф'євою, Б. Буркинським, В. Трегочуков, С. Харічковим. Однак жодне наукове дослідження не розглядає у комплексі питання розробки механізму безпеки, де пов'язуються економічні, технічні та операційні цілі як складові процесу функціонування підприємства, що орієнтовано на досягнення фінансово-економічної

ефективності його діяльності. На основі системного підходу до аналізу трактування поняття «фінансова безпека» вказаними дослідниками визначено, що вона є особливим станом системи, а також окремих напрямком економічної науки. Підприємство розглядається як господарська система, що потребує підтримки стійкого розвитку в умовах впливу дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ на підставі своєчасного попередження впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Загроза для господарської системи – це конкретна небезпека, що створює перешкоди у її функціонуванні і задоволенні її економічних інтересів. Зазначені дослідники в процесі розкриття поняття фінансової безпеки визначили такі його складові (компоненти): «розвиток», «стійкість», «рівновага» та «інтерес».

За результатами досліджень сутності та особливостей використання категорії «фінансової безпеки» визначеним колом вчених доведено, що до методів оцінки безпеки підприємств систем відносяться спостереження динаміки зміни основних показників; одержання інтегральної оцінки безпеки; багатомірний аналіз; методи аналізу й обробки сценаріїв; математичне моделювання, теоретико-ігрові методи, теорія нечітких систем, методи оцінки імовірності виникнення аварійних ситуацій.

Проблеми фінансово-економічного розвитку підприємств в розрізі галузей досліджуються значною кількістю вчених та економістів-практиків. Дослідження системи фінансової безпеки і відповідних механізмів містяться у роботах Л. Александровської, В. Астаніна, В. Бабака, О. Бондаренко, А. Бочкарьова, А. Гладішева, І. Государської, В. Захаренкова, А. Захаревича, О. Захарова, О. Корченка, Ю. Кулаєва, В. Максимова, С. Мізюк, С. Подрези, І. Садловської, В. Тихонова, В. Харченка, А. Хухригіна, В. Щелкунова.

Найбільш комплексним і змістовним в сфері організації фінансової безпеки є дослідження О. Ареф'євої, котре містить концептуальні та методологічні положення створення системи безпеки фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання. Особливу увагу автором приділено методичним підходам щодо визначення рівня та факторів загроз фінансовій безпеці підприємств. Проте дослідження не містить характеристик операційної та технічної складових системи фінансової безпеки.

В сфері фінансової безпеки цінним є також дослідження О. Бондаренко, котре присвячено розробці моделі фінансової безпеки підприємства на основі логічного підходу. Визначено фактори загроз фінансової безпеки підприємства. Розроблена структура механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, яка містить елементи зовнішнього й внутрішнього середовища. У складі елементів механізму відсутні фактори загроз фінансової безпеки.

Окремими дослідниками Г. Астаповою, М. Мілявським, С. Новіковим розглянуто поняття корпоративної безпеки. Згідно версії авторів корпоративна безпека є елементом економічної безпеки, котрий містить комплекс умов щодо ефективного розпорядження корпоративною власністю з боку різних груп власників. Від безпеки корпоративного захоплення вона відрізняється тим, що корпоративне підприємство може бути не здатним до ведення господарської діяльності і без втручання третіх осіб, а в результаті неефективного розподілу корпоративних часток (наприклад, коли групи власників, які мають протилежні економічні інтереси контролюють по 50 % статутного капіталу, що на загальних зборах не дозволяє прийняти жодного рішення). За результатами досліджень виявлено, що головним завданням аудиту корпоративної безпеки повинно бути виявлення факторів створення неефективного розподілу корпоративних часток. Дослідниками доведено, що при наявності методів варіантного вибору заходів щодо протидії корпоративному захопленню, недосконалість конкретизованих методик аналізу його вірогідності є причиною відсутності засобів своєчасного реагування в практичних умовах. Проте фінансова безпека як корпоративна безпека не розглядається.

Дослідження організації фінансової безпеки здійснюються за такими напрямками: технологія фінансових операцій з організації безпеки; технічне забезпечення системи фінансової безпеки; оцінка та мінімізація ризиків фінансової безпеки; нормативно-правове забезпечення організації фінансової безпеки.

Більш конкретизоване дослідження операційної діяльності в сфері організації фінансової безпеки проведено А. Гладишевим і присвячене забезпеченню фінансової безпеки конкретного підприємства. Дослідником також використаний тільки менеджерський підхід щодо забезпечення фінансової безпеки.

В. Захаренков взагалі розглядає проблему забезпечення фінансової безпеки з позицій кадрового менеджменту та задовільного технічного забезпечення. Автором доведено, що формування системи фінансової безпеки має специфічну залежність від кадрового та технічного факторів. Економічні умови організації фінансової безпеки не розглянуто.

І. Государська, Л. Александровська, А. Захаревич розглядають процес організації фінансової безпеки з позицій теорії ризиків. Так, І. Государська визначає поняття балансу програми системи безпеки, як взаємодію між системою безпеки та управління ризиком. Дані дослідження визначають оцінку ризику за ступенем небезпек, імовірності виникнення та серйозності наслідків. Л. Александровська, А. Захаревич надають основні поняття теорії безпеки та параметри надійності і формують методологічні основи для вирішення завдань фінансової безпеки за допомогою методів практичного ризик-менеджменту. Економічної оцінки ризиків автори не надають.

Таким чином, результати досліджень в сфері фінансової безпеки взагалі характеризують її як елемент економічної безпеки підприємства. Автори не заперечують, що забезпечення фінансової безпеки є фактором стратегічного значення для організації функціонування та розвитку підприємств. Але дослідниками не враховано, здійснення стратегічних заходів щодо забезпечення ефективності діяльності підприємств пов'язано з дією суто економічного фактору – відносинами власності на капітал та засоби виробництва. Як і в більшості галузей народного господарства в авіаційній галузі склалася ситуація, при котрій держава як суб'єкт власності вже фінансово не здатна утримувати та забезпечувати неефективні підприємства зі значним матеріально-технічним забезпеченням та кадровим потенціалом. Тому процеси роздержавлення авіапідприємств активізувались як наслідки об'єктивної економічної необхідності.

Але здійснення зміни форми власності само по собі не гарантує автоматичного досягнення ефективності фінансово-господарської діяльності та створення системи фінансової безпеки. Однієї перебудови структури власності замало для створення такої системи управління, яка здатна перетворити збиткове або неефективне підприємство в надійного виробника [4, 5]. Тому актуальності набуває пошук економічних важелів для забезпечення фінансової безпеки, що обумовлює спрямування досліджень у взаємозв'язку з питанням забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності авіапідприємств.

Вказане обумовлює розгляд фінансової безпеки, по-перше, як економічного явища, існування та розвиток котрого відбувається під впливом змінності в системі відносин власності, тобто як корпоративного процесу. По-друге, фінансова безпека виступає економічним процесом, оскільки забезпечує отримання фінансових доходів та вимагає певних операційних витрат та витрат ресурсів.

Це, у свою чергу, дозволяє визначити сутність системи фінансової безпеки авіапідприємства як комплекс організаційно-інституційних та методичних елементів, котрі у взаємодії забезпечують своєчасне попередження та ліквідацію фінансових загроз.

Функціональність системи фінансової безпеки авіапідприємств передбачає визначеність її загальних інституційних складових. До них віднесено: елементи корпоративного захисту капіталу авіапідприємств від загроз корпоративного захоплення з боку кредиторів та володарів кредитних фінансових інструментів; засоби безпеки у сфері кредитних відносин, оскільки авіапідприємства виступають споживачами банківських та інших кредитів; організаційно-правові форми, структуру та принципи страхової безпеки як фактора зниження ризиків у авіаційній сфері; інші види гарантій щодо зниження комерційних ризиків у сфері фінансово-господарської діяльності; захист інформації (інформаційна безпека) з обмеженим доступом, її правовий режим.

Організаційні елементи системи фінансової безпеки авіапідприємств це створені власні служби безпеки. Структура цих підрозділів залежить від рівня становлення авіапідприємства, масиву питань, вирішення яких покладає на ці служби керівництво на тому чи іншому етапі його розвитку. Але в структурі типових служб безпеки повинні обов'язково бути підрозділи, до функцій яких входять такі елементи системи фінансової безпеки, як: розвідка, контррозвідка з фінансових та інших питань; внутрішня безпека, режим діловодства, моніторинг факторів фінансового ризику; режим проходу на об'єкт та охорону його будівель, територій і споруд; фізична безпека персоналу; протипожежна безпека; технічна безпека, до якої входять робота охоронно-технічного обладнання та захист засобів зв'язку, комп'ютерних систем та інших комунікаційних мереж; радіаційно-хімічна безпека, цивільна оборона; безпека перевезень; інформаційно-аналітична робота; психолого-соціологічна робота; рекламно-пропагандистське забезпечення діяльності підприємства; експертна перевірка механізму системи фінансової безпеки.

Для ефективного виконання перерахованих функцій важливо врахувати такі допоміжні організаційні елементи системи фінансової безпеки, як: система повідомлення про екстрений збір; типове планування дій особового складу служби фінансової безпеки (СФБ), персоналу організації в критичних ситуаціях; нормативне регулювання питань фінансової безпеки; режим ділових зустрічей та переговорів; взаємодія з правоохоронними органами; навчальна підготовка особового складу СФБ; навчальна підготовка персоналу об'єкта з питань фінансової безпеки.

Визначення концептуальних напрямів фінансової безпеки авіапідприємств торкається і питань технічної та інших видів можливих загроз. У зв'язку з цим виникає необхідність уточнення співвідношення фінансової безпеки з іншими видами безпеки. Існує пряме відношення, оскільки прогалини в організації технічної або протипожежної безпеки можуть підірвати фінансову безпеку конкретного авіапідприємства. Значна частина напрямів фінансової безпеки, що пов'язані з документообігом та іншими заходами протидії посяганням на капітал та майно авіапідприємств (корпоративні права власників), безумовно має превентивний вплив на локалізацію криміногенних джерел тіньової економіки і відповідно відіграє важливу роль і з питань детінізації економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

Доведення сутності фінансової безпеки як корпоративного процесу вимагає теоретичного обґрунтування відповідного механізму організації цього процесу та розробки методологічних та методичних засад його ефективного функціонування.

Практичним результатом проведеного дослідження є підтвердження корпоративної природи процесу фінансової безпеки через її визначення як економічного явища з позиції безсумнівного впливу на її організацію фактору змінності відносин власності. Корпоративний зміст фінансової безпеки як процесу може бути підтверджений тільки шляхом обґрунтування ефективності діяльності підприємства за рахунок створення та функціональності системи фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брігхем С. *Основи фінансового менеджменту* : пер. з англ. / С. Брігхем. – К. : Молодь, 1997. – 1000 с.
2. Бригхэм Ю. Ф. *Энциклопедия финансового менеджмента* : пер. с англ. / Ю. Ф. Бригхэм. – М. : РАГС : Экономика, 1998. – 497 с.
3. Крейнина Н. Н. *Финансовый менеджмент* / Н. Н. Крейнина. – М. : Дело и Сервис, 2004. – 367 с.
4. Куницына Н. Н. *Управление финансами корпораций: региональный аспект: монография* / Н. Н. Куницына, Д. Г. Бженникова. – Ставрополь : Сервискола, 2006. – 204 с.
5. Росс С. *Основи корпоративних фінансов* / С. Россе і др.; пер. с англ. – М. : Лаборатория базових знань, 2001. – 720 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2011 р.